рубежів України - Русі. Найбільшими центрами Погориння у XIII ст. були міста Дорогобуж і Пересопниця, а на Верхній Горині виділялись за своїм значенням Шумськ і Каменець. Каменець та Пересопниця стали своєрідним плацдармом, з якого Данило Галицький з допомогою пересопницького князя Мстислава Німого почав об'єднувати роздрібнені українські землі в одну сильну європейську державу.

Відбудовуючи свою державу, король Данило (згідно з літописами), неодноразово бував на Погоринні. В 1232 році біля м. Шумськ він розбив війська короля Андрія II, а в 1255 році на річці Горинь - дав бій і розгромив основні сили татарського хана Куремси. Крім того, в 1258 році Данило довго стояв біля м. Корець, звідки керував відбудовою зруйнованих татарами фортець на Волині

АННОТАЦИЯ

Так исторически сложилось, что Погорынские земли являлись одним из важнейших оборонных рубежей Украины - Руси. Наибольшими центрами Погорыння в XIII ст. были города Дорогобуж и Пересопница, а в Верхней Горыни выделялись за своими значениями Шумск и Каменец. Каменец и Пересопница стали плацдармом, откуда Данило Галицкий при помощи пересопницкого князя Мстислава Немого начал объединение разрозненных украинских земель в единое сильное европейское государство.

Отстраивая свое государство, король Данило (согласно летописей), неоднократно был на Погорьшни. В 1232 году возле г. Шумська он разбил войска короля Андрея II, а в 1255 году на реке Горынь дал бой и разгромил основные силы татарского хана Куремсы. Кроме того, в 1258 году Данило длительное время стоял возле г. Корец, откуда руководил восстановлением разрушенных татарами крепостей на Волыни.

SUMMARY

This article deals with Pogoryn lands became one of the most important defensive borders of Ukraine - Rus. The biggest centres of Pogoryn lands in XIII century were Dorogobuzh and Peresopnitsa and on the Uppor Goryn - Shumsk and Kamenets. Kamenets and Peresopnitsa became the so-called outpost from which Danylo the Galitskyi has started to unite the divided Ukrainian Lands in a one powerful European state.

According to the chronicles king Danylo repeatedly visited Pogoryn lands when rebuilding his state. In 1232 near the town of Shumsk he has defeated the army of king Andrii the Second and in 1255 on the river Goryn - the main forces of the Tartar khan Kuremtsy. Besides in 1258 Dahylo controlled the rebuilding of Volyn fortresses hestroyed by the Tartars.

РОЛЬ ДРУКАРЕНЬ ВОЛИНІ В ПОШИРЕННІ ОСВІТИ

Черепуха Л.О.

Міжнародний університет "РЕП" імені академіка Степана Дем янчука

За свідченням книжкових джерел, підготовлених до 900 та 1000-ліття православ"я на Волині [1] наш край одним із перших пройшов християнізацію, збагатився великою кількістю збудованих храмів, монастирів, а також заснуванням при них друкарень, які з перших днів своєї діяльності служили утвердженню православної віри та поширенню освіти. Зокрема, цій важливій справі служили Острозька та Дерманська, Почаївська та Кременецька, Четвертинська та Луцька, Рохманівська та Чорненська, Костянтинівська та Житомирська друкарні.

На Волині при монастирях були давні традиції укладання, переписування та популяризації рукописних книг. Цим славилися Зимненський, Дерманський, Пересопницький, Луцький та інші монастирі. Наш край був сприйнятливий для налагодження книгодрукування, і особливо організації шкіл, які своєму розвиткові завдячують утверджувачам православ"я та руської народності князям Андрію Курбському та Костянтину (Василю) Острозькому. У практичному налагодженні справи тут основним є досвід Івана Федорова. У княжому місті Острозі ним, його учнями та послідовниками друкувалися не лише

Острозька Біблія не є дуже рідкісною книгою, як багато її вважають. Вона вийшла накладом, як на той час, великим, приблизно 1500-2000 примірників. Вперше Острозька Біблія згадана в 1620р.на сторінках каталогу Бодлянської бібліотеки в Оксфорді. На 1985 р. описано не менше 300 примірників, відоме місцезнаходження 275 з них. Вона є в бібіліотеках Києва, Львова, Москви, Варшави, Антверпена, Афона, Ватікану, Нью-Йорка, Риму, Софи, Хельсінки, Штудгарту та в інших куточках світу.

Видання Острозької Біблії було величезною подією не тільки в історії української культури але й в культурі загальнослов'янській, бо це була найперша кирилецею друкована Біблія. Текст цієї Біблії шанували католики та протестанти, а це доказ того, що для свого часу її редагували згідно з останніми вимогами богословської науки.

Острозька друкарня продовжувала діяти і після від'їзду Івана Федорова.

Серед друків цього періоду слід відмітити робот} Василя Суразького, автора полемічних творів, який після від"їзду І. Федорова став, очевидно, на чолі друкарні. Тут 1588 р. була надрукована складена Суразьким полемічна' 'Книжица в шести отделах" (зборник о вере единой). Серед острозьких видань не названих І. Огієнком, слід відмітити "Ектезіс" 1597 р., який написав священник львівського братства Андрій Вознесенський, учасник Берестецького собору 1596 р. від львівської громади, який виконував на соборі обов'язки секретаря і тому міг правдиво розповісти про цю подію.

У 1598 р. в Острозі була видана "Граматика". Це був свого роду популярний буквар. Герб князя Острозького на підлицевій сторінці впевнено доводить, що книга була надрукована в Острозі. Останнє відоме видання острозької друкарні - це "Часослов" 1612 р. Син К.К. Острозького, католик Януш дав дозвіл та засоби на видання "Часослова" не дуже охоче та лише шануючи пам'ять батька. З 1583 по 1612 рр. з Острозької друкарні вийшло 32 видання. Разом із федорівськими острозькими виданнями маємо цифру 39. Але вона є приблизною, бо швидше всього, острозьких видань було більше.

Між Острогом і Дубно, біля с. Дермань знаходився монастир Святої Тройці, один з найстаріших на Волині. Початок його губиться в давнині. Однак відомо, що його збудував Василь Федорович Красний в 1453 році. Здавна монастир славився своєю книжною справою. В 70-х рр. XIX ст. С.Т. Голубев виявив у Дерманському монастирі 42 польські та латинські рукописи, 78 томів польських друкованих книг, німецькі, французькі, італійські, єврейські книги і навіть одне видання, друковане глаголицею. Більшість книг- з бібліотеки Мелентія Смотрицького, який у 1628-1633 рр. був тут ігуменом.

Село Дермань Дубенського повіту ще в давнину належало до меєтків князів Острозьких. Князь К.К. Острозький вжив заходів по перетворенню Дерманського монастиря на культурно-освітній осередок. Про це досить докладно розповідає передмова до "Октіох"- першої книги, що в 1604 р. вийшла з дерманської друкарні.

Дерманському монастиреві князь дав нові меєтки. "Зо всьми достатками", щоб у ньому жили монахи "вчені", і "друкарню придал" їм, щоб вони не тільки "молитвами своими святыми" допомагали, а "досконалте наукою и писмом, а звлаща (головним чином) друкування книг світячи всім" [5,74]. На користь того, що Дермань мала бути духовним осередком, говорить призначення князем Острозьким управителем планової тут друкарні великого українського патріота- священника Дем"яна Наливайка, а ігуменом реформованого монастиря став Ісаак Борискевич. При підтримці князя, ці дві людини зібрали в Дермані кращих вчених та монахів і приступили до друкарської праці.

Перше дерманське видання "Октіох, сирыч Осмогласник" почали друкувати 12 квітня 1603 р., а закінчили 12 вересня 1604 р. Це велика книга, формат має 326 аркушів. Текст Октіоха перекладали з Грецького оригіналу, бо в Україні такої книги не було. Для цієї роботи І. Борискевич запросив до Дермані тогочасних вчених, зокрема Іова Княгиницького, про що читаємо в його життєписі:"И в то время пріял бяте от Князя Василія на строеніе Монастыр быст Патріархом Іерусалімським, и сей молит к себе отца нашего (Іова) строенія ради обща житія Іон же, не могій отрещися, отхождение; и многим таме (вДермані) не успех быст, труждаася, помогая в духовних же й телесных, в друкарки,— тогда Охтай друковану" [5, 78]. "Октіох" прикрашено багатше, ніж острозькі видання, надруковані після Івана Федорова. У ньому є три федорівські заставки і три федорівські

Острозька Біблія не є дуже рідкісною книгою, як багато її вважають. Вона вийшла накладом, як на той час, великим, приблизно 1500-2000 примірників. Вперше Острозька Біблія згадана в 1620р.на сторінках каталогу Бодлянської бібліотеки в Оксфорді. На 1985 р. описано не менше 300 примірників, відоме місцезнаходження 275 з них. Вона є в бібіліотеках Києва, Львова, Москви, Варшави, Антзерпона, Афона, Ватікану, Нью-Йорка, Риму, Софії, Хельсінки, Штудгарту та в інших куточках світу.

Видання Острозької Біблії було величезною подією не тільки в історії української культури але й в культурі загальнослов"янській, бо це була найперша кирилецею друкована Біблія. Текст цієї Біблії шанували католики та протестанти, а це доказ того, що для свого часу її редагували згідно з останніми вимогами богословської науки.

Острозька друкарня продовжувала діяти і після від'їзду Івана Федорова.

Серед друків цього періоду слід відмітити роботу Василя Суразького, автора полемічних творів, який після від"їзду І. Федорова став, очевидно, на чолі друкарні. Тут 1588 р. була надрукована складена Суразьким полемічна "Книжица в шести отделах" (зборник о вере единой). Серед острозьких видань не названих І. Огієнком, слід відмітити "Ектезіс" 1597 р., який написав священник львівського братства Андрій Вознесенський, учасник Берестецького собору 1596 р. від львівської громади, який виконував на соборі обов'язки секретаря і тому міг правдиво розповісти про цю подію.

У 1598 р. в Острозі була видана "Граматика". Це був свого роду популярний буквар. Герб князя Острозького на підлицевій сторінці впевнено доводить, що книга була надрукована в Острозі. Останнє відоме видання острозької друкарні - це "Часослов" 1612 р. Син К.К. Острозького, католик Януш дав дозвіл та засоби на видання "Часослова" не дуже охоче та лише шануючи пам'ять батька. З 1583 по 1612 рр. з Острозької друкарні вийшло 32 видання. Разом із федорівськими Острозькими виданнями маємо цифру 39. Але вона є приблизною, бо швидше всього, острозьких видань було більше.

Між Острогом і Дубно, біля с. Дермань знаходився монастир Святої Тройці, один з найстаріших на Волині. Початок його губиться в давнині. Однак відомо, що його збудував Василь Федорович Красний в 1453 році. Здавна монастир славився своєю книжною справою. В 70-х рр. XIX ст. С.Т. Голубев виявив у Дерманському монастирі 42 польські та латинські рукописи, 78 томів польських друкованих книг, німецькі, французькі, італійські, єврейські книги і навіть одне видання, друковане глаголицею. Більшість книг-з бібліотеки Мелентія Смотрицького, який у 1628-1633 рр. був тут ігуменом.

Село Дермань Дубенського повіту ще в давнину належало до меєтків князів Острозьких. Князь К.К. Острозький вжив заходів по перетворенню Дерманського монастиря на культурно-освітній осередок. Про це досить докладно розповідає передмова до "Октіох"-першої книги, що в 1604 р. вийшла з дерманської друкарні.

Дерманському монастиреві князь дав нові меєтки. "Зо всьми достатками", щоб у ньому жили монахи "вчені", і "друкарню придал" їм, щоб вони не тільки "молитвами своими святыми" допомагали, а "досконалте наукою и писмом, а звлаща (головним чином) друкування книг світячи всім" [5, 74]. На користь того, що Дермань мала бути духовним осередком, говорить призначення князем Острозьким управителем планової тут друкарні великого українського патріота- священника Дем"яна Наливайка, а ігуменом реформованого монастиря став Ісаак Борискевич. При підтримці князя, ці дві людини зібрали в Дермані кращих вчених та монахів і приступили до друкарської праці.

Перше дерманське видання "Октіох, сирыч Осмогласник" почали друкувати 12 квітня 1603 р., а закінчили 12 вересня 1604 р. Це велика книга, формат має 326 аркушів. Текст Октіоха перекладали з грецького оригіналу, бо в Україні такої книги не було. Для цієї роботи І. Борискевич запросив до Дермані тогочасних вчених, зокрема Іова Княгиницького, про що читаємо в його життєписі:"И в то время пріял бяте от Князя Василія на строеніе Монастыр быст Патріархом Іерусалімським, и сей молит к себе отца нашего (Іова) строенія ради обща житія Іон же, не могій отрещися, отхождение; и многим таме (вДермані) не успех быст, труждаася, помогая в духовних же й телесных, в друкарки,— тогда Охтай друковану" [5, 78]. "Октіох" прикрашено багатше, ніж острозькі видання, надруковані після Івана Федорова. У ньому є три федорівські заставки і три федорівські

кінцівки, п”ять вузьких і одна широка заставка. Під післямовою книги читаємо підпис Дем”яна Наливайка—’’Даміан, недостойний презвитер”. Треба думати, що саме він дбав про багатшу, ніж в Острозьких друках, орнаментацію видання. Після його підпису стоять ініціали “1”, “Ф” і “Др”, тобто друкарь. Це, безумовно, ініціали друкаря, але хто стоїть за ними, невідомо.

Дослідники наводять Акт поділу маетностей князів Острозьких, в якому згадуються імена друкарів з Острога і Дермані. Між ними “Іван Тишко і Федір” з Дермані. Ця згадка наштовхує на думку, чи не “Іван” і “Федір” ховаються за скриптонімом “ІФДР”. Тоді його можна читати: “Іван і Федір—друкарі”.

Іншим дерманським виданням був надрукований 6 лютого 1605 року “Лист Мелентія Святейшего Александрійського до Ипатія Потея, будучи ещы на тот час єпископа володимирського о отступленіи его...” Це невеличка книга, в четверту частину аркуша, має всього 38 аркушів. Вже заголовок показує, що Лист - твір полемічний, отже публіцистичний. Він викликав різку відповідь Потія. Перед передмовою до Листа...такий же, як у Октіоху, підпис Даміана Наливайка.

Деякі автори вважають, що крім двох названих видань, в Дермані було видане і третє—’’Мелентія патріарха Александрійського Диалог або розмова о православной вере”, надрукований десь у 1603 р. Після виходу в світ Листа Мелентія в 1605 р. друкарство Дермані припиняється, а друкарське устаткування повертається до Острога.

В Острозі також діяла найстаріша жидівська друкарня Волині. Видання цієї друкарні широко розходилися не тільки на Волині, але також і на Поділлі та Київщині. Пізніше вона припинила своє існування, але 1792 р. з дозволу власника міста Малаховського, місцеві міщани - Шмуль Беркович та Арон Йосіович знову відкрили жидівську друкарню. З дозволу Рижської цензури вони друкували багато своїх релігійних книжок. Ця друкарня проіснувала аж до нових часів, і тільки 1832 р. її було закрито з наказу уряду. Причиною для закриття послужило те, що в друкарні було надруковано маніфест польських повстанців. Важливу роль в утвердженні християнської віри та поширенні освіти відіграла Почаївська друкарня (неподалік Кременця). Заснування її виводять приблизно з 1618 р. Саме тоді надруковано “Зерцало Богословия” Кирила Транквіліона, присвячене волинському чашнику Лаврентію Древинському. Був надрукований також “Цветник” св. Дорофея, або повчання ченцям, “Слово Максима Грека на латинов”. Тут побачили світ “Проскомидийные листы" для церков, що залишилися твердими в православні, а також “Послання” архипастирів до вищезгаданих церков, “Антифони преподобному Іову” та “Молитви”.

Після засилля унії православна друкарня припинила діяльність. Були наміри її відновити, але в 1742 р. її діяльність спрямовувалась на друкування книг старообрядців і певних переробок уніятських богослужбових видань. А з 1858 р. Почаївська друкарня розгорнула видавничу справу з метою відродження православ”я та поширення освіти. В ній друкувалися “Тріодь” (пісна і цвітна), “Минея” (місячна), “Октиох”, “Євангеліє”. Цікаво, що в Почаївській друкарні підготовлено і видано “Церковно-историческое и статистическое списание Варшавской православной епархии” архимандрита Амбросія. Виходили тут книги інших авторів. Зазначимо, що тут з 1867 р. друкуються “Волынские епархиальные ведомости”, а з 1887 - “Почаевский листок”.

В утвердженні православ”я та поширенні освіти прислужилася Кременецька друкарня при Богоявленському монастирі, заснована в 1836 р. Зазначимо, що це був час, коли з благословіння Петра Могили і з дозволу короля Владислава IV волинянин Данило Малиновський і Лаврентій Древинський відкрили у Кременці вищезгаданий православний монастир. Тут у 1836 р. слов”яно-руська друкарня випустила слов”янські книги: “Граматика или письменница языка словенского тщанием в кратце издана в Кременце 1836”. Друкувалися також “Описание бывшего в 1836 году собора Луцкого”, “Наставление о тайнах” Сильвестра Коссова. Друкарня могла проіснувати лише до 1850 р., оскільки була знищена “происками иезуитов и усилиями базилианских монахов, водворившихся в то время в Кременецком православном монастыре” [3,45].

Маємо переконливі свідчення, що плідно для освіти працювала друкарня у містечку

Рохманів поблизу Шумська - мастку князів Вишнивецьких. Вважають, що викликаний сюди в 1618 р. Кирило Транквіліон-Ставровецький (ієромонах Львівського православного братства), у 1619 р. видав власні проповіді під назвою "Євангеліє, альбо казание, на все недели через рок и на праздники". Існування Рохманівської друкарні виявилось нетривким через ренегатство приблизно в 1630 р. власників Корибутів. Саме за їх ініціативою припиняється діяльність друкарні.

Меценатом рідної культури вважають Четвертинську друкарню. Своїм створенням вона завдячувала православній родині князів Четвертинських. Є твердження, що свою дільність друкарня започаткувала при Я етвертинському монастирі десь 1625 р. В цьому ж році й видані дві книги - "Псалтир" і "Часослов". Припускають, що після смерті князя Григорія Четвертинського село Четвертая було продане, тому і припинилося книгодрукування. Свій внесок у книгодрукування Волині здійснила друкарня, яка функціонувала при Спаському монастирі в с. Чорні (передмісті Луцька). Вважають, діяла вона під опікою Луцького православного братства. Про видавничу діяльність друкарні збереглося дуже мало відомостей. Ймовірно, тут у 1629 р. ієродияконом надруковано "Діалог". Є дані, що в 1636 р. друкарня була передана як власність ігумена Сильвестра Луцькому православному братству [7].

Дослідники мають свідчення і про друкарню при Хрестовоздвиженському храмі Луцького церковного братства. Її заснування припадає на 1636 р., коли згадуваний ігумен Чорненського монастиря Сильвестр заповів її у власність братству. Правда, є докази, що в Луцьку друкарня існувала й раніше. Функціонування її пов"язують з діяльністю ієромонаха Павла Мотковича Гінца та ієродиякона Сильвестра, які як власники друкарні в 1628 р. видали для школи Луцького братства "Лямент по просвитере Иоане Васильевиче", "Епидикион, альбо вирши жалобныя на погребение Василион Яцковны". У літературі висловлюються думки, що Луцька друкарня активно сприяла поширенню освіти не тільки на Волині, айв усьому південно-західному краї. Нині ще важко визначити всі видання друкарні. Навіть у монографії "Історія Луцька" [4] тільки побіжно згадано про релігійні та просвітницькі видання.

Друкарні Волині залишили вагомий внесок у книгодрукарську справу та поширення освіти серед українського народу. Книги, надруковані у монастирських друкарнях Волині стали широко відомими в Україні та поза її межами.

ЛІТЕРАТУРА

1. 900-летие Православия на Волыни,- Житомир, 1892.
2. Історія України в особах: Литовсько-польська доба - К., 1997.
3 Карпінський В.С. Зародження і розвиток друкарства на Волині.- Луцьк, 1998.
4 .Михайлюк О.І., Кічій В.І. Історія Луцька,- К., 1991.
5. Огієнко І. Історія українського друкарства,- К.: Либідь, 1994.
6. Рычков П. Дорогами Южной Ровенщины. - М„ 1989.
7. Рожко В. Православні монастирі Волині. - Луцьк, 1997.

ПОСТАТЬ ГЕРАСИМА СМОТРИЦЬКОГО У КУЛЬТУРНО-РЕЛІГІЙНИХ ТА МІЖКОНФЕСІЙНИХ СТОСУНКАХ НА ВОЛИНІ В КІНЦІ XVI СТ.

Світлана Шевчук,
аспірантка

Національний університет "Острозька академія "

Складна культурно-релігійна ситуація, що склалася на українських землях в кінці XVI ст. була пов'язана із активними західноєвропейськими впливами. Зокрема вони чітко проявилися в таких напрямках як поширення протестантизму та католицтва на Русі та активізація культурно-освітніх процесів на Україні. Якщо негативність першого проявлялась в тому, що українська церква постійно потерпала від нападків католиків та протестантів, то другий момент носив дещо позитивний характер в тому, що вимагав негай-